مجلّهٔ جغرافیا و توسعهٔ ناحیه‌ای، سال هفدهم، شمارهٔ ۱، بهار و تابستان ۱۳۹۸، شمارهٔ پیاپی ۳۲

DOI: 10.22067/geography.v17i1.80543

تحلیل و اولویت‌بندی شاخص‌های زیست‌پذیری در روستاهای ارتقا یافته به شهر (مطالعهٔ موردی: شهرستان دهگلان، شهر بلبان‌آباد)

سعید کاردار (استادیار شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران)
kardar@srbiau.ac.ir
حامد قادرمزی (استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران)
ghadermarzi61@yahoo.com
افشین بهمنی (دانش‌آموختهٔ دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تهران، تهران ایران، نویسندهٔ مسئول)
afshin.bahmani@ut.ac.ir

صص ۳۵۶ ـ ۳۳۳

چکیده

اهداف: تحقیق حاضر با هدف شناسایی مهم‌ترین اولویت‌های زیست‌پذیری از دیدگاه ساکنان، تأثیر ارتقای روستا به شهر را در بهبود شاخص‌های زیست‌پذیری مورد ارزیابی قرار می‌دهد.

روش: روش تحقیق توصیفی- تحلیلی با رویکرد کیفی بوده و نحوهٔ گردآوری داده‌ها به دو شیوهٔ اسنادی و میدانی است. جامعهٔ آماری تحقیق، تعداد ۱۰۷۵ سرپرست خانوار شهر بلبان آباد و نمونهٔ مورد مطالعه بر اساس فرمول کوکران ۱۲۰ نفر می‌باشد. تحلیل داده‌ها به این صورت است که در ابتدا با بهره‌گیری از روش تحلیل محتوا (نظریهٔ بنیانی) در نرم افزار MAXQDA، مفاهیم محوری و عناصر کلیدی زیست‌پذیری از دیدگاه ساکنان شناسایی شد، سپس با استفاده از تکنیک اهمیت- عملکرد (IPA) و ماتریس دو وجهی آن، اولویت‌های زیست‌پذیری، کیفیت درک‌شده توسط ساکنان و شکاف میانگین اهمیت- عملکرد شاخص‌های زیست‌پذیری ارزیابی می‌شود.

یافته‌ها/ نتایج: نتایج نشان می‌دهد که مهم ترین شاخص‌های زیست‌پذیری، مشتمل بر ۱۷ مفهوم محوری است که در چارچوب چهار مقولهٔ هسته‌ای زیرساخت‌ها، دسترسی، زیباسازی و امنیت جای می‌گیرند. ارزیابی سطح اهمیت- عملکرد

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۲/۱۶ تاریخ تصویب: ۱۳۹۸/۱۰/۲۲

شاخص‌های زیست‌پذیری شهری نشان می‌دهد که بعد دسترسی با میانگین اختلاف ۱/۸۱- دارای پایین‌ترین سطح کیفیت زیستی بوده و بعد از آن، بعد امنیت با میانگین ۱/۷۰- قرار دارد. همچنین، میانگین کل شکاف زیست‌پذیری شهری ۱/٦۷- می‌باشد که موقعیت فاقد مطلوبیت را بر روی ماتریس نشان می‌دهد.

نتیجه‌گیری: اگر چه توزیع فضایی امکانات و برقراری شبکهٔ به هم پیوستهٔ سکونت‌گاه‌های انسانی به واسطه سیاست‌هایی از جمله تبدیل روستا به شهر به لحاظ ماهیتی، مطلوب و پسندیده است، اما با ضعف در اجرا و عملیاتی نشدن اهداف و چشم‌اندازهای ترسیم‌شده، نه تنها این سیاست به ارتقای شاخص‌های زیست‌پذیری منتهی نشده بلکه در برخی زمینه‌ها به‌ویژه از بعد جمعیتی، پیامدهای منفی در پی داشته است.

کلیدواژه‌ها: زیست‌پذیری، تبدیل روستا به شهر، کیفیت زندگی، بلبان آباد، تکنیک IPA.

۱. مقدمه

امروزه نظام بخش‌بندی و ساختار تقسیماتی سکونت‌گاه‌های انسانی به تبعیت از نوع سیاستگذاری و تصمیمات دولت‌ها با تحولات و دگرگونی همراه است. معطوف شدن برنامه‌ها و رویکردهای توسعه‌محور به سمت سکونت‌گاه‌های شهری به ویژه کلان‌شهرها و غفلت از روستاها به عنوان پایه و اساس پدیدار شدن سکونت‌گاه‌های شهری، موجب به وجود آمدن چالش‌ها و مسائلی در روستاها شده و برخورداری نامتوازن و تضادهای روزافزون شهر و روستا با افزایش جنبه‌های پرزرق و برق زندگی شهری، عاملی برای مهاجرپذیری شهرها در مقیاس کلان شده است (محمدی ده‌چشمه، ۱۳۹۱، ص. ٦). غافل از اینکه توسعهٔ شهری در گرو توسعهٔ روستایی می‌باشد (محمدی ده‌چشمه و عبیات، ۱۳۹۸، ص.٥۲). تبدیل روستاها به شهرهای کوچک راهکاری است که طی دو دههٔ اخیر توسط دولت‌ها جهت برقراری تعادل در نظام سلسل‌مراتبی سکونت‌گاه‌ها اجرایی شده و شهرهای کوچک به مثابهٔ پایین‌ترین سطح مراکز شهری، به عنوان مکمل سازمان و روابط فضایی و همچنین تقویت‌کنندهٔ پیوند فعالیت‌های اقتصادی ـ اجتماعی هر منطقه قلمداد می‌شوند (تمیمی، رحمانی، مهدوی و

سرور، ۱۳۹٦، ص.۷۲). شهرهای کوچک از حیث اقتصادی می‌توانند با ایجاد فرصت‌های شغلی در بخش‌های کشاورزی، صنعت و خدمات و با جذب نیروی کار فعال که در پی یافتن شغل و درآمد به دنبال مهاجرت به شهرهای بزرگ هستند، موجب تعادل اقتصادی در مناطق شود (مطیعی لنگرودی، فرجی سبکبار و بهنام زاده، ۱۳۹۵، ص.۱٥٤). سیاست تبدیل مراکز روستایی به شهرهای کوچک با ایجاد و تقویت کارکردهای شهری در مراکز روستایی به تکامل و کارآمدی نظام سلسله‌مراتبی سکونت‌گاه شهری و روستایی می‌انجامد و در نهایت از طریق خدمات‌رسانی بهتر، ضمن توسعهٔ حوزه‌های روستایی (مولایی هشجین، کریمیان، بلوچی و مغدانی، ۱۳۹۳، ص. ۱۸)، زیرساخت‌های کالبدی تحت تأثیر نظام برنامه‌ریزی شهری ایجاد و گسترش خواهد یافت و زیست‌پذیری را برای روستاهای تبدیل‌شده به شهر به همراه خواهد داشت. علی‌رغم اینکه بهبود کیفیت زندگی در جوامع روستایی، هدف نهایی برنامه‌ها و پروژه‌های توسعهٔ روستایی است، اما در حال حاضر، شرایط نامناسب زندگی در سکونتگاه‌های روستایی کشور موجب عدم برخورداری بخش عمده‌ای از ساکنین از کیفیت مطلوب زندگی شده است (عیسی‌لو، بیات و بهرامی، ۱۳۹۳، ص. ۱۰۷). با توجه به تمرکز طرح‌های توسعهٔ کالبدی در شهرها و تخصیص اعتبارات قابل توجه به این سکونتگاه‌ها جهت ارتقای سطوح مختلف کیفیت زندگی، انتظار می‌رود تبدیل روستاها به شهرهای کوچک، همراه با توسعهٔ خدمات زیربنایی و امکانات رفاهی باشد تا از این طریق، سطح شاخص‌های زیست‌پذیری به لحاظ کالبدی، اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی ارتقاء یابد. زیست‌پذیری به عنوان یک سیستم شهری که در آن به سلامت اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و روانی همهٔ ساکنان توجه می‌شود (آروین، فرهادی خواه، پوراحمد و منیری، ۱۳۹۷، ص.۲). مفهومی چندبعدی است که گاه با مفاهیم کیفیت زندگی، رفاه و رضایتمندی از شرایط زندگی همپوشانی دارد (داجیان و پتر[1]،۱۳۸۹، ص. ۲۹). و در یک محیط شهری کوچک دربرگیرندهٔ مؤلفه‌هایی از جمله کیفیت کالبدی محیط، سیستم حمل‌ونقل، توسعهٔ اقتصادی، مسکن، برابری در برخورداری از امکانات و توسعهٔ اجتماعی است (وانزر و سسکین[2]، ۱۳۹۰، ص.٤). قابلیت

1. Dajian and Peter
2. Vanzerr and Seskin

یک مکان برای تأمین نیازهای زیستی ساکنان که از تلفیق قابلیت‌ها و ظرفیت‌های محیطی با تصمیمات و برنامه‌های مدیریتی کامل می‌شود، زیست‌پذیری را برای ساکنین فراهم خواهد کرد (خراسانی، ۱۳۹۷ ص.۹). برآیند طرح‌ها و اقدامات توسعهٔ زیرساختی به ویژه در روستاهای تبدیل‌شده به شهر، پدیداری از سطح زیست‌پذیری این سکونتگاه‌هاست که غالباً نمود عینی و اولیهٔ آن‌ها در بافت کالبدی و ساختار فیزیکی شهر کوچک، از طریق ایجاد خیابان‌ها و میادین، اصلاح و توسعهٔ معابر، معماری نوین و ضابطه‌مند مساکن و المان‌های جدید پدیدار می‌شود. علی‌رغم این نوع سیاستگذاری و تلاش در راستای تقویت شهرهای کوچک، گسترش امکانات، خدمات و زیرساخت‌های اساسی در مراکز روستایی و ایجاد حلقهٔ ارتباطی بین شهرهای میانی و روستاها از طریق ایجاد شهرهای جدید، در بسیاری از این شهرهای نوظهور، توسعهٔ امکانات و خدمات به کندی پیش رفته و روند جمعیتی برخی از آن‌ها به گونه‌ای است که نسبت به قبل از شهر شدن، کمتر می‌باشد. شهر بلبان آباد یکی از شهرهای جدید استان کردستان واقع در شهرستان دهگلان است که علی‌رغم اینکه از سال ۱۳۸۸ به شهر تبدیل شده، اما درجهٔ زیست‌پذیری و کیفیت زندگی در ابعاد مختلف کالبدی، اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی آن از سطح پایینی دارد. در این راستا پژوهش حاضر در پی پاسخگویی به این سؤال است که سیاست تبدیل روستا به شهر در بلبان‌آباد چه نقشی در ارتقای شاخص‌های زیست‌پذیری شهری داشته است؟ در همین راستا، به بررسی چارچوب نظری و پیشینهٔ مطالعات صورت‌گرفته در این زمینه پرداخته خواهد شد.

۲. پیشینهٔ تحقیق

تحقیق حاضر با توجه به مطرح کردن مقولهٔ زیست‌پذیری شهرهای کوچک، پرداختن به وجوه چندگانهٔ کیفیت زیستی در روستاهای تبدیل‌شده به شهر و بهره‌گیری از روش‌ها و مدل های نسبتا نوین، دارای نوآوری بوده و مبحث جدیدی در این زمینه محسوب می‌شود. در ادامه به بررسی موضوع و نتایج برخی تحقیقات مرتبط با پژوهش پرداخته خواهد شد.

حیدری، زیاری، مشکینی و انبارلو (۱۳۹۷)، در واکاوی زیست‌پذیری در فضاهای شهری با رویکرد کالبدی در شهر زنجان به این نتیجه رسیده‌اند که در مناطق شهری توانمندسازی

کالبدی و فعالیت‌های اقتصادی، دو مؤلفهٔ مؤثر بر پویایی شهری و زیست‌پذیری سکونت‌گاه‌ها است. سلیمانی مهرنجانی، تولایی، رفیعیان، زنگانه و خزائی (۱۳۹۵)، در مقاله‌ای با عنوان «زیست‌پذیری شهری؛ مفهوم، مدل، ابعاد و شاخص‌ها» دریافته‌اند که اگرچه اجماع نظر جهانی در مورد تعریف، اصول و شاخص‌های زیست‌پذیری شهری وجود ندارد، اما می‌توان گفت به طور کلی شهر زیست‌پذیر شهری است که در آن معضلات زیست‌محیطی، اجتماعی و اقتصادی وجود نداشته باشد. فراهانی، بهمنی و جبالی (۱۳۹۵)، در مقاله‌ای تحت عنوان «فرایند تبدیل سکونتگاه‌های روستایی به شهر و اثرات آن بر کیفیت زندگی شهروندان» دریافته‌اند که شهر جدید در سه بُعد اجتماعی، اقتصادی و کالبدی عملکرد نسبتاً مطلوبی داشته، اما از بُعد جمعیتی نتوانسته است بر مهاجرت‌های ساکنان تأثیر مطلوبی داشته باشد. مهاجرانی، حقیقتیان و یوسف نیا (۱۳۹۵)، در مقاله‌ای با عنوان «بررسی تأثیر راهبرد تبدیل روستا به شهر بر سبک زندگی افراد در سه روستای استان خراسان رضوی» دریافته‌اند که عوامل و پیامدهای اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی سیاست تبدیل روستا به شهر، نه تنها در جهت رشد و توسعهٔ منطقه‌ای پیش نرفته بلکه موجب بروز مسائل مختلفی نیز شده است. شاطریان، صلاحی، گنجی پور و اشنویی (۱۳۹۵)، با تبیین پیامدهای اجتماعی تبدیل نقاط روستایی به شهر در چهار شهر جدید شهرستان کاشان، به این نتیجه رسیده‌اند که هر چند تحولات به وجود آمده پس از نقش‌پذیری شهری، جنبه‌های منفی همچون افزایش هزینه‌های زندگی و رواج بورس‌بازی زمین را در پی داشته، ولی جنبه‌های مثبت تبدیل روستا به شهر همچون کاهش مهاجرفرستی و افزایش مهاجرپذیری، افزایش زمان اوقات فراغت و افزایش میزان مشارکت مردم، بیشتر از جنبه‌های منفی آن بوده است. امیدی، ابراهیمی، خاتون آبادی و صادق (۱۳۹٤)، در مقاله‌ای تحت عنوان «بررسی پیامدهای اقتصادی و اجتماعی تبدیل روستا به شهر در روستا ـ شهر حسن‌آباد شهرستان اقلید» دریافته‌اند که تبدیل حسن‌آباد به شهر در ارتقای خدمات‌رسانی به ساکنان مثبت بوده، اما در بهبود درآمد، اشتغال، کاهش وابستگی به مرکز شهرستان، تثبیت جمعیت، توسعهٔ مشارکت و جلب رضایت ساکنان تأثیر چندانی نداشته است. امیر انتخابی (۱۳۹٤)، در مقاله‌ای تحت عنوان «پیامدهای تبدیل روستا به شهر در ناحیهٔ فومنات» به این نتیجه رسیده که نوشهرهای این ناحیه طی سه دههٔ اخیر توان نگهداشت

جمعیت و ایجاد تعادل در سازمان فضایی ناحیه‌ای را نداشته‌اند. هر چند که در نوشهرها، پس از تبدیل شدن به شهر، بخش خدمات و صنعت تبدیل به اقتصاد پایه شد که می‌تواند به عنوان یکی از مهم‌ترین عملکردهای این‌گونه شهرها در ایجاد تعادل فضایی در حوزهٔ نفوذشان به شمار آید.

۳. روش شناسی تحقیق

۳. ۱. روش تحقیق

پژوهش حاضر از نوع کاربردی و روش آن به شیوهٔ آمیخته (تلفیقی از روش‌های کیفی و کمی) می‌باشد و ماهیت آن توصیفی- تحلیلی است. گردآوری داده‌ها به دو شیوهٔ کتابخانه‌ای و پیمایشی بوده و جامعهٔ آماری پژوهش، ساکنین شهر بلبان آباد می‌باشند که به دلیل عدم امکان اخذ اطلاعات از کلیهٔ شهروندان، با استفاده از روش اصلاح شدهٔ کوکران، تعداد ۱۲۰ نفر به عنوان نمونهٔ موردی به صورت تصادفی انتخاب شد. در بخش پژوهش کیفی با روش مصاحبهٔ نیمه ساختاریافته، واژگان و جملاتِ با اهمیت پاسخ‌گویان در رابطه با زیست‌پذیری سکونتگاه به شیوهٔ تحلیل محتوا (نظریهٔ بنیانی) در نرم افزار MAXQDA کدگذاری شد. سپس ۱۷ مفهوم و ٤ محور کلیدی به عنوان هستهٔ اصلی زیست‌پذیری تعیین شد. همچنین، برای اولویت‌بندی شاخص‌های زیست‌پذیری شهری، در چارچوب سه مقولهٔ زیرساخت‌ها، دسترسی و امنیت، ۱۷ مفهومِ شناسایی‌شده از دیدگاه ساکنان به نسبت اهمیت، اولویت‌بندی شد و با استفاده از تکنیک اهمیت- عملکرد (IPA) و ماتریس آن، شکاف میان اولویت‌ها و کیفیت درک‌شده از میزان زیست‌پذیری شهر بلیان آباد بعد از تبدیل روستا به شهر، تعیین شد. به این منظور، پرسش‌نامه‌ای طراحی شد و در دو بخش اولویت‌ها و عملکردها، در قالب طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت، سطح زیست‌پذیری مورد انتظار و سطح زیست‌پذیری عینیت‌یافته ارزیابی شد. روایی پرسش‌نامه با نظر کارشناسان و اساتید مرتبط تأیید شد و جهت اعتبارسنجی سؤالات پرسش‌نامه از آزمون آلفای کرونباخ در نرم افزار SPSS استفاده شد که مقدار آن در هر سه بعد، مطلوب ارزیابی شد (جدول ۱).

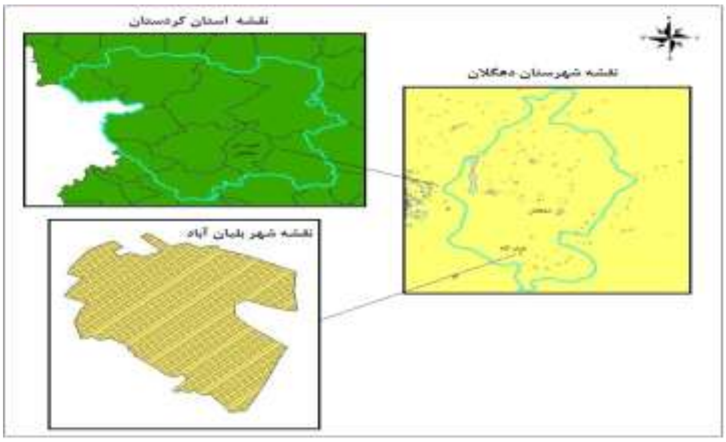
جدول ۱- مقدار آلفای کرونباخ شاخص‌های اصلی زیست‌پذیری

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۸

شرح	زیرساخت ها	دسترسی	امنیت
مقدار آلفای کرونباخ	۰/۸٦۳	۰/۹۲٤	۰/۷۸۳

۳. ۲. منطقهٔ مورد مطالعه

بلبان آباد یکی از شهرهای زیر ۵ هزار نفر استان کردستان و دومین شهرِ شهرستان دهگلان به شمار می‌رود. این شهر که از ویژگی‌های اقتصادی- اجتماعی و سیما و منظر روستایی برخوردار است تا قبل از سال ۱۳۸۸ روستایی با مرکزیت بخش و مرکز دهستان ئیلاق جنوبی بوده و مبنای ارتقای آن به شهر، جمعیت ۳٦٧٤ نفری حاصل از سرشماری رسمی سال ۱۳۸۵ و دارا بودن جایگاه مرکزیت بخش می‌باشد. روستای بلبان آباد در سال ۱۳۸۸ و در دورهٔ دولت نهم، طی مصوبهٔ دولت به شهر تبدیل شد. جمعیت بلبان آباد در سال ۱۳۹۰ به ۳۲۰۷ نفر و در سال ۱۳۹۵ به ۳۱۹۳ نفر مشتمل بر ۱۰۷۵ خانوار کاهش یافت. به عبارتی، در یک بازهٔ زمانی ۱۰ ساله (۱۳۹۵-۱۳۸۵)، ٤٨١ نفر از جمعیت این شهر کاسته شده است. اقتصاد روستا تلفیقی از فعالیت در بخش‌های کشاورزی، صنعت و خدمات بوده، اما به دلیل موقعیت روستایی و شرایط محیطی، فعالیت غالب ساکنان را کشاورزی تشکیل می‌دهد. آسیب‌پذیری تولیدات بخش کشاورزی و محدودیت‌های اقتصادی به‌ویژه در بخش اشتغال جوانان، از مهم‌ترین علل مهاجرفرستی آن به شمار می‌رود. به لحاظ زیرساختی و امکانات و تجهیزات شهری نیز ضعف‌ها و تنگناهایی وجود دارد که موجب شده چهره و سیمای شهر همچنان بعد از گذر ۱۰ سال، روستایی بماند (شکل ۱).

شکل ۱- نقشهٔ تقسیمات سیاسی شهرستان و موقعیت جغرافیایی بلبان آباد

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۸

٤. مبانی نظری تحقیق

روستا سکونتگاهی است که از یک مجتمع زیستی تشکیل شده و جلوه‌گاه حیات اجتماعی انسان به شمار می‌رود. به عبارت دیگر، ظهور روستا هم‌ارز با شکل‌گیری سکونت و بـه دنبـال آن شکل‌گیری مجتمع‌های زیسـتی اسـت (راهـب، ۱۳۸٤، ص. ۲). نظـام تقسـیمات کشـوری مشتمل بر روستا، دهستان، شهر، بخش، شهرستان و استان می‌باشد. بر مبنای تبصـرهٔ ۵ مـادهٔ ٤ قانون تعاریف و ضوابط تقسیمات کشوری مصوب ۱۳۸۹/۱۲/۱۷، روستاهای مرکـز بخـش بـا هر جمعیتی و روستاهای واجد شرایط، چنانچه دارای ۳۵۰۰ نفر جمعیت باشند، شهر شـناخته می‌شوند. این قانون موجب شد که بسیاری از روستاهایی که از جمعیت محـدودی برخـوردار بوده ولی مرکز بخش به شمار می‌آمدند به شهر تبدیل شده به طوری که در سـال ۱۳۹۵ تعـداد ٦ شهر با جمعیت کمتر از ۵۰۰ نفر در کشور وجود داشته است.

شهرهای تازه‌تأسیس غالبا به عنوان شهرهای کوچک قلمداد می شوند (فراهـانی، بهمنـی و جبالی، ۱۳۹۵ ص.۱۹٤). این گروه از شهرها نواحی مطلـوبی در راسـتای تمرکززدایـی اداری، اقتصادی، اجتماعی و رفاهی از سطح منطقه و شهرهای درون آن محسوب می‌شوند و محـرک توسعهٔ روستایی، متعادل‌کنندهٔ نظام اسکان جمعیـت و بالـاخره فـراهم‌کننـدهٔ زمینـه‌های تحقـق توسعهٔ پایدارند (امیدی، ابراهیمی، خاتون آبادی و صادق، ۱۳۹٤ ص.۱۲). ایـن اعتقـاد وجـود

دارد که با تقویت شهرهای کوچک و متوسط می‌توان مسیر مهاجرت‌های روستاییان به شهرهای بزرگ‌تر را تغییر داده (عنابستانی و صادقی، ۱۳۹۳ ص. ٢٦) و از طریق استقرار صنایع تبدیلی و تکمیلی به تقویت فعالیت‌های بخش کشاورزی پرداخت. این شهرها همچنین مکان‌های مناسبی برای کانون‌های زیستی به شمار می‌روند (پاون[1]، ۱۳۸۷ ص. ۸۳) و به نوعی زیست‌پذیری را در روستاهای سابق ایجاد می‌کنند. زیست‌پذیری اشاره به درجهٔ تأمین ملزومات یک جامعه بر مبنای نیازها و ظرفیت‌های افراد آن جامعه داشته و به طور کلی شامل مجموعهٔ متنوعی از موضوعات است که به وسیلهٔ یک سری اصول راهنما بیان می‌شوند: دسترسی، برابری و مشارکت (زیاری، پوراحمد، حاتمی نژاد و باستین، ۱۳۹۷ ص. ۲؛ خراسانی و رضوانی،۱۳۹۳، ص.۵). زیست‌پذیری منعکس‌کنندهٔ رفاه یک اجتماع محلی است و مشتمل بر بسیاری از خصوصیاتی است که یک مکان را تبدیل به جایی می‌کند که مردم تمایل به زندگی در آنجا دارند (ایمانی، ضارب نیا و کانونی، ۱۳۹۷، ص. ٦٠). این مفهوم دارای معیارها و شاخص‌هایی نسبی است به طوری که از دیدگاه عده‌ای ممکن است برخورداری از اقتصادی پویا، اشتغال و درآمد کافی موجب زیست‌پذیری یک مکان شود و از دیدگاه عده‌ای دیگر، امنیت از بُعد اجتماعی و سیاسی در اولویت باشد (جدول ۲).

جدول ۲- شاخص‌ها و مؤلفه‌های زیست‌پذیری

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۸

سال	نام	مؤلفه مورد تأکید
۱۳۹۸	سجاسی قیداری و همکاران	زیست‌پذیری اقتصادی، زیست‌پذیری اجتماعی، کالبدی و زیربنایی، محیطی
۱۳۹۷	خراسانی	اشتغال و درآمد، مسکن، حمل‌ونقل عمومی، امکانات و خدمات زیرساختی، آموزش عمومی، بهداشت، مشارکت و همبستگی، امنیت، اوقات فراغت، فضای سبز، آلودگی، چشم‌انداز
۲۰۰۹	Howley	مسکن، اشتغال، تفریحات، نظافت و امنیت
۲۰۱۱	EIU	ثبات، مراقبت‌های بهداشتی، فرهنگ و محیط زیست، آموزش، زیرساخت
۲۰۱۰	Dajian and Ragers	امکانات زیربنایی، اقتصاد پویا، سلامتی و امنیت، اوقات فراغت، مشارکت

1. Puwen

ادامه جدول ۲

سال	نام	مؤلفه مورد تأکید
۲۰۰۷	Perogardomadrid	تراکم، حمل‌ونقل، امنیت و پایداری
۲۰۰٦	STPP	زیرساخت‌های حمل‌و نقل، امنیت حمل‌و نقل، دسترسی، توسعۀ سلامت، حفاظت از محیط زیست
۲۰۰۵	Timmer and Seymour	دسترسی به زیرساخت‌ها (حمل‌ونقل، ارتباطات، آب و بهداشت)، غذا، هوای پاک، مسکن مناسب، شغل مناسب، فضای سبز کافی

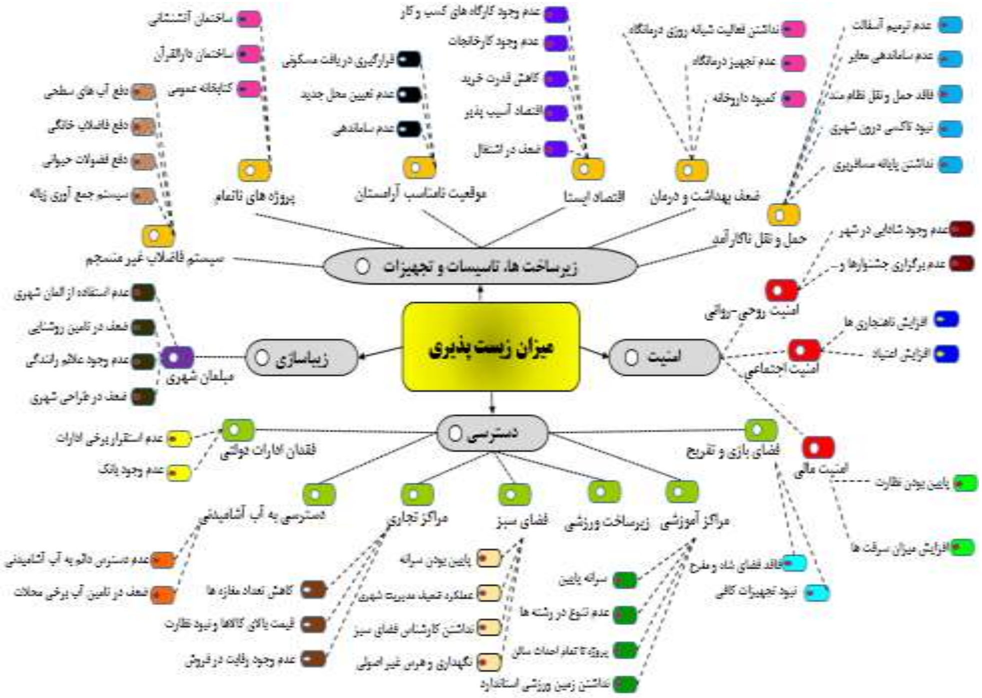
در حوزۀ مطالعات زیست‌پذیری سکونتگاه‌ها (شهرهای جدید) رویکردهای مختلفی مطرح می‌باشد که از زوایای مختلفی میزان زیست‌پذیری سکونتگاه‌ها را می‌سنجد. تحقیق حاضر با رویکرد پدیدارشناسانه انجام شده است. این رویکرد بر تجربه، فهم عینی و بی‌واسطۀ ساکنان توجه دارد. پدیدارشناسی هنر ظریف مواجه با جهان بوده (پلاسما[1]، ۱۳۹۳، ص. ۱۲) و بر وحدت زندگی و مکان تأکید دارد (گلابی، بایزیدی، طهماسبی و سحابی، ۱۳۹۷، ص. ٦۵). هدف اصلی پدیدارشناسی، بازگشت به ماهیت اشیاء است (زامتور[2]، ۱۳۹٤، ص.۱۱۰). پدیدارشناسانه به زیست‌پذیری روستاهای تبدیل شده به شهر، تلفیقی از تجربۀ عینی ساکنین، پژوهشگر و کشف معانی مندرج در تفسیر عینی و انتزاعی هر دو می‌باشد.

۵. یافته‌های تحقیق

برای شناخت میزان زیست‌پذیری شهری و مهم‌ترین عوامل ارتقای زیست‌پذیری سکونتگاه ها، از طریق مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته و با استفاده از روش تحلیل محتوا، ابتدا مهم‌ترین جملات و تعاریف آن‌ها از میزان زیست‌پذیری استخراج و کدگذاری باز شد که در مجموع ٥٤ نکتۀ کلیدی از این مصاحبه‌ها با عنوان کدهای باز استخراج شد. سپس براساس ماهیت جملات و نوع انتظارات شهروندان از شهر زیست‌پذیر، تعداد ۱۷ خوشه یا مفهوم به شیوۀ کد گذاری محوری با عناوین حمل و نقل ناکارآمد، ضعف بهداشت و درمان، سیستم فاضلاب غیر منسجم، اقتصاد ایستا، موقعیت نامناسب کاربری آرامستان، پروژه‌های ناتمام،

1. Plasma
2. Zumthur

مبلمان شهری، فضای بازی و تفریح، مراکز آموزشی، زیرساخت‌های ورزشی، فضای سبز، مراکز تجاری و خرید، دسترسی به آب آشامیدنی، فقدان ادرات دولتی، امنیت اجتماعی، امنیت مالی و امنیت روحی- روانی تعیین شد که در برگیرندهٔ نکات کلیدی یادشده می‌باشد. در مرحلهٔ بعد اقدام به کدگذاری نهایی شد به این صورت که بر اساس ۱۷ مفهوم (طبقهٔ) به دست آمده، ٤ مقولهٔ هسته‌ای با عناوین زیرساخت‌ها، تأسیسات و تجهیزات، زیباسازی، دسترسی و امنیت به عنوان نظریهٔ بنیانی و مهم‌ترین عوامل زیست‌پذیری شهری از دیدگاه ساکنان شهر بلبان آباد در نرم افزار مکس کیودا شناسایی شد که جهت درک بهتر آن و نگاه کلی به برآیند تحلیل انجام‌شده، تصویر مستخرج از نرم‌افزار MAXQDA با عنوان مفاهیم و نشانه‌ها ارائه می‌شود (شکل ۲).

شکل ۲- نشانه‌ها، مفاهیم و هسته‌های اصلی

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۸

در بخش بعدی تحلیل یافته‌های تحقیق، به بررسی داده‌های حاصل از پرسش‌نامه در رابطه با مهم‌ترین اولویت‌های زیست‌پذیری شهری، کیفیت ادراک‌شده توسط شهروندان و شکاف میانگین بین اهمیت و عملکرد زیست‌پذیری مورد انتظار از شهر بلبان آباد به روش IPA پرداخته خواهد شد. به همین منظور، سه بعد اصلی زیست‌پذیری شهری با عنوان زیرساخت ها، دسترسی و امنیت در قالب هفده زیرشاخص و ٥٤ گزاره از دیدگاه پاسخ‌گویان بحث می-شود. بعد زیرساخت‌ها، تأسیسات و تجهیزات شهری، شامل ۷ زیر بخش حمل و نقل، بهداشت و درمان، سیستم فاضلاب، اقتصاد، موقعیت کاربری‌ها، وضعیت پروژه‌های عمرانی و مبلمان شهری است که بر این اساس، بیشترین اهمیت و اولویت به شاخص‌های اقتصادی، اشتغال و رونق کسب و کارها در سطح شهر اختصاص دارد و بعد از آن، تجهیز درمانگاه و فعالیت شبانه‌روزی آن و همچنین اصلاح شبکهٔ حمل و نقل و ترمیم و آسفالت خیابان‌های سطح شهر در اولویت قرار دارند.

عملکرد حاصل‌شده در نتیجهٔ تبدیل روستا به شهر و انتظار از بهبود شاخص‌های زیرساختی نشان می‌دهد که بیشترین شکاف میانگین اهمیت- عملکرد در بخش حمل و نقل مربوط به آسفالت و ترمیم خیابان‌های سطح شهر با میانگین اختلاف ۱/٦٥- بوده، در بخش بهداشت و درمان، عدم فعالیت شبانه‌روزی درمانگاه با شکاف میانگین ۲/۱۷-، در بخش سیستم فاضلاب، کیفیت نامناسب جمع‌آوری و دفع زباله با ۱/٥۷-، در بخش اقتصاد، ضعف در اشتغال‌زایی و افزایش بیکاری با میانگین شکاف ۲/٥٤-، در رابطه با موقعیت کاربری‌ها، مکان‌گزینی محل جدید آرامستان به ترتیب با میانگین اهمیت، عملکرد و شکاف ۳/٥٤، ۱/۰۳ و ۲/٥۱- بیشترین اختلاف، در بخش پروژه‌های عمرانی، عدم تعیین تکلیف احداث کتابخانهٔ عمومی در ضلع شرقی آرامستان و بلاتکلیفی چند سالهٔ این پروژه با میانگین شکاف ۱/۹۳- و در رابطه با مبلمان شهری، ضعف در بکارگیری تکنیک‌های طراحی شهری در زیباسازی منظر با اختلاف میانگین اهمیت و عملکرد ۲/۱۹-، بیشترین نارضایتی را داشته و پایین‌ترین سطح شاخص‌های زیست‌پذیری را به خود اختصاص داده‌اند. در مجموع می‌توان گفت که زیرشاخص‌های مربوط به بعد زیرساخت‌ها، تأسیسات و تجهیزات شهر بلبان آباد به لحاظ

زیست‌پذیری و کیفیت عملکرد، در همهٔ موارد ضعیف عمل کرده و کیفیت درک‌شده توسط پاسخ‌گویان در همهٔ گزاره‌ها منفی بوده است (جدول ۳).

جدول ۳- شکاف اهمیت- عملکرد گزاره‌های بعد زیرساخت‌ها، تأسیسات و تجهیزات

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۸

زیرشاخص ها	گزاره‌ها	میانگین اهمیت(EP)	میانگین کیفیت(PP)	تفاوت میانگین(DM)
حمل و نقل	وضعیت آسفالت و ترمیم خیابان‌های اصلی شهر	٤/٥١	٢/٨٦	-١/٦٥
	ساماندهی معابر، جدول‌گذاری و کف پوش کوچه‌ها و خیابان	٤/٤٤	٣/٤٨	-٠/٩٦
	شبکهٔ حمل و نقل درون و برون شهری نظام مند	٣/٧٣	٣/٥٢	-٠/٢١
	برخورداری از تاکسی‌های درون شهری	٣/٢٣	٢/١١	-١/١٢
	برخوردار شدن از پایانهٔ مسافربری تاکسی ها	٤/١٣	٢/٢٣	-١/٩
بهداشت و درمان	تجهیز و ساماندهی درمانگاه	٤/٦٩	٣/٢٩	-١/٤
	فعالیت شبانه‌روزی درمانگاه	٤/٧٤	٢/٥٧	-٢/١٧
	وجود داروخانه در سطح شهر	٤/٥٣	١/٦٣	-٢/٩
سیستم فاضلاب	سیستم نظام‌مند دفع آب‌های سطحی	٣/٩٢	٣/٦٦	-٠/٢٦
	وجود شبکهٔ کارآمد دفع فاضلاب خانگی	٤/٢٤	٢/٧٩	-١/٤٥
	دفع مناسب فضولات حیوانی	٤/٠٣	٣/٦٥	-٠/٣٨
	مکانیزه شدن ماشین‌آلات جمع‌آوری زباله	٣/٩١	٢/٣٤	-١/٥٧
اقتصاد	وجود کارگاه‌ها و مراکز کسب و کار فعال	٤/٣١	٢/٢٥	-٢/٠٦
	وجود کارخانه‌های مرتبط با بخش کشاورزی	٤/٣٣	١/٨٤	-٢/٤٩
	رونق اشتغال و کاهش میزان بیکاری	٤/٧٥	٢/٢١	-٢/٥٤
	تنوع‌بخشی به فعالیت‌های اقتصادی غیر زراعی	٤/٢٨	١/٨٩	-٢/٣٩
	میزان قدرت خرید مردم	٤/٦٦	٣/٠٦	-١/٦
موقعیت کاربری‌ها	ساماندهی محدودهٔ آرامستان در بافت مسکونی	٣/٧٥	٢/٩٩	-٠/٧٦
	مکان‌گزینی محل جدید آرامستان	٣/٥٤	١/٠٣	-٢/٥١
	موقعیت و شعاع دسترسی به انواع کاربری‌ها	٤/٣٧	٣/٣٧	-١
وضعیت پروژه‌های عمرانی	اتمام پروژهٔ احداث ساختمان آتش‌نشانی	٣/٢٨	٢/٢٩	-٠/٩٩
	اتمام پروژهٔ احداث دارالقرآن	٣/٢٢	١/٨٥	-١/٣٧
	تعیین تکلیف پروژهٔ احداث کتابخانهٔ عمومی	٣/٣٥	١/٤٢	-١/٩٣

ادامه جدول ۳

زیرشاخص ها	گزاره‌ها	میانگین اهمیت(EP)	میانگین کیفیت(PP)	تفاوت میانگین(DM)
مبلمان شهری	استفاده از المان‌های شهری جهت سرزندگی	٤/١٩	٢/٩٢	-١/٢٧
	تأمین روشنایی معابر شهری و نورآرایی	٤/١٣	٣/١٤	-٠/٩٩
	تأمین علائم و تابلوهای راهنمایی و رانندگی	٣/٥٦	٢/٣٦	-١/٢
	تکنیک‌های طراحی شهری در زیباسازی منظر	٣/٩٨	١/٧٩	-٢/١٩

بررسی کلی اهمیت عملکرد زیرشاخص‌های بعد زیرساخت‌ها نشان می‌دهد که پاسخ-گویان به ترتیب به بهداشت و درمان، اقتصاد، سیستم فاضلاب، حمل و نقل، مبلمان شهری، موقعیت کاربری‌ها و پروژه‌های عمرانی اولویت داده‌اند. بیشترین اختلاف میانگین در رابطه با کیفیت درک‌شدهٔ زیرشاخص‌های بعد زیرساخت نیز به ترتیب به ضعف در بهداشت و درمان با میانگین ٢/١٥-، ناتمام ماندن پروژه‌های عمرانی با شکاف ١/٤٣- و همچنین موقعیت کاربری ها و مبلمان شهری به ترتیب با اختلاف میانگین ١/٤٢- و ١/٤١- بوده است (جدول ٤).

جدول ٤- اختلاف میانگین اهمیت- عملکرد زیرشاخص‌های بعد زیرساخت‌ها، تأسیسات و غیره

مأخذ: نگارندگان، ١٣٩٨

شرح	حمل و نقل	بهداشت و درمان	سیستم فاضلاب	اقتصاد	موقعیت کاربری‌ها	وضعیت پروژه های عمرانی	مبلمان شهری
اهمیت(EP)	٤	٤/٦٥	٤/٠٢	٤/٤٦	٣/٨٨	٣/٢٨	٣/٩٦
کیفیت(PP)	٢/٨٤	٢/٥٠	٣/١١	٢/٢٥	٢/٤٦	١/٨٥	٢/٥٥
تفاوت میانگین(DM)	-١/١٦	-٢/١٥	-٠/٩١	-٢/٢١	-١/٤٢	-١/٤٣	-١/٤١

یافته‌های مربوط به اهمیت- عملکرد زیرشاخص‌های بعد دسترسی که شامل ٧ زیر مجموعهٔ فضای بازی و تفریح، مراکز آموزشی، زیرساخت‌های ورزشی، فضای سبز، مراکز تجاری و خرید، دسترسی به آب آشامیدنی و استقرار ادارات دولتی می‌باشد در مجموع شامل تعداد ٢٠ سنجه است که در هر بخش به ترتیب، کمبود فضاهای شاد و مفرح برای گذران

اوقات فراغت خانوادهها با اختلاف میانگین ۱/۸۷-، عدم برگزاری کلیهٔ کلاس‌های درسی بـرای کلیهٔ رشته‌ها در مدارس سطح شهر شکاف میانگین ۱/۲-، عدم تأمین زمین چمـن بـا اختلـاف ۳-، نداشتن واحد تخصص فضای سبز در شهرداری با شـکاف میـانگین ۳/٦۱-، عـدم وجـود رقابت بین مراکز تجاری سطح شهر بـا میـانگین شـکاف ۱/۷٤-، قطـع آب آشـامیدنی برخـی محلات شهر با تفاوت میانگین ۲/۰۳ و نبود شعبات بانکی در سطح شـهر بـا شـکاف میـانگین ۳/۳٦- پایین‌ترین کیفیت عملکرد و بیشترین میزان نارضایتی بـوده کـه سـطح کیفـی زیسـت-پذیری شهری را به حداقل رسانده است. به طور کلی در همهٔ گزاره‌هـا، سـطحی از نارضـایتی وجود داشته و میزان اهمیت به شاخص‌ها، بالاتر از کیفیت و تصـویر ذهنـی درک‌شـده توسـط شهروندان می باشد (جدول ٥).

جدول ٥- شکاف اهمیت- عملکرد گزاره‌های بعد دسترسی

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۸

زیرشاخص‌ها	گزاره ها	(EP)	(PP)	(DM)
فضای بازی و تفریح	فراهم شدن فضای کافی و استاندارد جهت بازی و تفریح	٤/٥۰	۲/۷۷	-۱/۷۳
	ایجاد مکان‌های شاد و مفرح برای اوقات فراغت خانواده‌ها	٤/٥۷	۲/۷۰	-۱/۸۷
مراکز آموزشی	مکان‌گزینی بهینهٔ مراکز آموزشی با حداقل شعاع دسترسی	۳/٦۷	۲/۹۸	-۰/٦۹
	برگزاری کلاس‌های غیر درسی از جمله کلاس خلاقیت و غیره.	٤/۰۲	۳/۱٥	-۰/۸۷
	بهبود ساختار کمی و کیفی مدارس و مراکز آموزشی	٤/۱۱	۳/۰۹	-۱/۰۲
	برگزاری کلیهٔ کلاس‌های درسی در کلیهٔ مقاطع تحصیلی	٤/۰٥	۲/۸٥	-۱/۲
زیرساخت های ورزشی	افزایش سرانهٔ کاربری ورزشی	۳/۸٤	۲/٥٤	-۱/۳
	اتمام پروژهٔ احداث سالن ورزشی	۳/۹۳	۲/۰۲	-۱/۹۱
	تنوع‌بخشی به رشته‌ها و گرایش‌های ورزشی	٤/۱٤	۲/۹۸	-۱/۱٦
	تأمین زمین فوتبال استاندارد و اتمام پروژهٔ احداث زمین چمن	٤/۰۱	۱/۰۱	-۳
فضای سبز	بالا بردن سرانهٔ فضای سبز شهری	٤/۳۱	۲/۷۲	-۱/٥۹
	ترویج کاشت درخت و درختکاری در حاشیهٔ معابر شهری	٤/۲۹	۳/۰۲	-۱/۲۷
	ایجاد واحد تخصصی فضای سبز شهری در شهرداری	٤/۱٥	۰/٥٤	-۳/٦۱
	نگهداری و هرس درختان سطح شهر به شیوهٔ صحیح	٤/۲۰	۱/۱۳	-۳/۰۷

ادامه جدول ۵

زیرشاخص‌ها	گزاره ها	(EP)	(PP)	(DM)
مراکز تجاری و خرید	رونق کاربری‌ها و مراکز تجاری سطح شهر	٤/٤٦	۲/۸۵	-۱/٦۱
	نظارت بر قیمت کالاها و کنترل گران‌فروشی	٤/۱۳	۳/۲۰	-۰/۹۳
	ایجاد حس رقابت‌پذیری بین فروشگاه‌ها و مراکز تجاری	٤/۲۲	۲/٤۸	-۱/۷٤
دسترسی به آب آشامیدنی	تأمین آب شرب شهروندان به صورت مستمر	٤/۸۲	۲/۸۸	-۱/۹٤
	حل مشکل قطعی آب آشامیدنی برخی محلات سطح شهر	٤/۷٤	۲/۷۱	-۲/۰۳
ادارات دولتی	استقرار ادارات و نهاد های دولتی	٤/۳۲	۳/۱۳	-۱/۱۹
	تأمین زیرساخت‌های بانکی و افتتاح شعب بانکی	٤/٥۹	۱/۲۳	-۳/۳٦

بررسی کلی اهمیت- عملکرد زیرشاخص‌های بعد دسترسی نشان می‌دهد که به ترتیب دسترسی مداوم به آب آشامیدنی، تأمین فضای بازی و تفریح، استقرار ادارات دولتی، مراکز تجاری و خرید، تأمین فضای سبز، زیرساخت‌های ورزشی و مراکز آموزشی دارای بیشترین تا کمترین اولویت می‌باشند. تفاوت اولویت‌های ساکنین با عملکرد عینیت‌یافته نشان می‌دهد که ضعف در تأمین فضای سبز، عدم استقرار برخی ادارات دولتی و عدم دسترسی مداوم به آب آشامیدنی به ترتیب با میانگین شکاف ۲/۳٦-، ۲/۲۷- و ۲/۰٤- دارای کمترین عملکرد بوده و در نتیجه سطح زیست‌پذیری سکونتگاه را تقلیل داده‌اند (جدول ٦).

جدول ٦- شکاف اهمیت- عملکرد زیرشاخص‌های بعد دسترسی

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۸

شرح	فضای بازی و تفریح	مراکز آموزشی	زیرساخت های ورزشی	فضای سبز	مراکز تجاری و خرید	دسترسی به آب آشامیدنی	ادارات دولتی
اهمیت(EP)	٤/٥۳	۳/۹٦	۳/۹۸	٤/۲۱	٤/۲۷	٤/۸۳	٤/٤٥
کیفیت(PP)	۲/۷۳	۳/۰۱	۲/۱۳	۱/۸٥	۲/۸٤	۲/۷۹	۲/۱۸
تفاوت میانگین(DM)	-۱/۸	-۰/۹٥	-۱/۸٥	-۲/۳٦	-۱/٤۳	-۲/۰٤	-۲/۲۷

مقولهٔ امنیت بر اساس زیر بخش‌ها به سه دستهٔ امنیت اجتماعی، امنیت مالی و امنیت روحی- روانی دسته‌بندی شد و در این چارچوب، تعداد ٦ سنجه مورد ارزیابی قرار گرفت که

بر اساس یافته‌ها، بکارگیری راهکارهای پیشگیری از اعتیاد با میانگین اهمیت ٤/٠٥، دارای بیشترین تفاوت میانگین اهمیت- عملکرد در زمینهٔ امنیت اجتماعی بوده، در رابطه با امنیت مالی شهروندان، با توجه به ناامنی‌های به وجود آمده و وقوع سرقت‌های مکرر، ضعف در نظارت و رسیدگی به مسئلهٔ سرقت دارای بیشترین میانگین شکاف (۱/۹۳-) بوده و در زمینهٔ امنیت روحی- روانی نیز، علیرغم اهمیت دادن بالای شهروندان به مقولهٔ شادابی و سرزندگی محیط شهری، اختلاف میانگین ۲/۵۲- نشان می‌دهد که در این رابطه نیز عملکرد مطلوبی وجود نداشته و سطح زیست‌پذیری از بعد امنیت روانی پایین می‌باشد (جدول ۷).

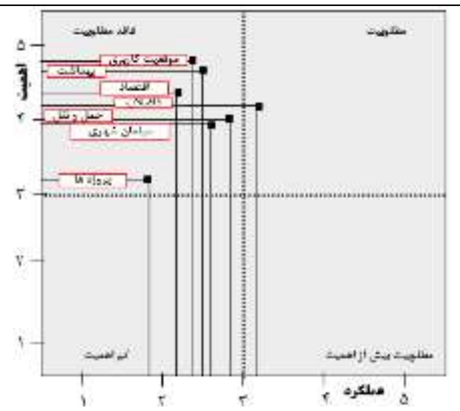
جدول ۷- شکاف اهمیت- عملکرد گزاره‌های بعد امنیت

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۸

زیرشاخص‌ها	گزاره ها	(EP)	(PP)	(DM)
امنیت اجتماعی	بکارگیری راهکارهای پیشگیری از اعتیاد و کاهش افراد معتاد	٤/٠٥	۲/۷۳	۱/۳۲-
	کاهش میزان ناهنجاری‌ها و انواع بزهکاری‌های شهری	۳/۹۳	۲/٦٦	۱/۲۷-
امنیت مالی	افزایش امنیت مالی شهروندان با فعالیت‌های نیروی انتظامی	٤/۷۱	۲/۹۳	۱/۷۸-
	رسیدگی و نظارت جدی به مسئلهٔ سرقت اموال شهروندان	٤/۷۸	۲/۸۵	۱/۹۳-
امنیت روحی- روانی	وجود شادابی و سرزندگی در محیط شهر	٤/۸۳	۲/۳۱	۲/۵۲-
	برگزاری برنامه‌هایی از جمله جشنواره‌ها، پیاده‌روی خانوادگی	٤/٦۲	۳/۲٦	۱/۳٦-

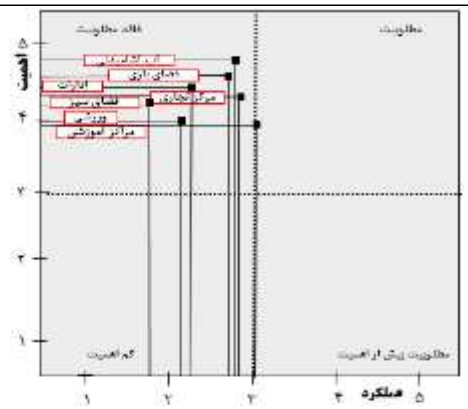
اولویت‌بندی زیرشاخص‌های بعد امنیت به ترتیب اولویت نشان می‌دهد که امنیت مالی، امنیت روحی- روانی و امنیت اجتماعی از دیدگاه ساکنان دارای بیشترین تا کمترین سطح اهمیت می باشد. بررسی بیشترین شکاف میانگین در بعد امنیت نیز نشان می‌دهد که امنیت روحی- روانی با ۱/۹٤- ضعیف ترین عملکرد را داشته و بعد از آن، امنیت مالی و امنیت اجتماعی به ترتیب با اختلاف میانگین ۱/۸۵- و ۱/۳- قرار دارند. بر اساس روش IPA، شکاف اهمیت (اولویت)- عملکردِ به وجود آمده در سه بعد زیرساخت ها، دسترسی و امنیت منفی بوده و به همین دلیل، موقعیت زیرشاخص‌ها در همهٔ موارد دارای وضعیت فاقد مطلوبیت می‌باشد (اشکال ۳، ٤ و ٥). در زمینهٔ سه بعد کلی زیرساخت‌ها، دسترسی و امنیت که به عنوان ابعاد اصلی زیست‌پذیری مورد ارزیابی قرار گرفت، یافته‌ها نشان داد که در هر سه

مورد، شکاف به وجود آمده منفی بوده و شکاف قابل توجهی بین اولویت‌ها و عملکـرد درک-شده وجود دارد. بنابراین، جایگاه عملکردی سه بعد یادشده نیز در ماتریس IPA در موقعیـت فاقد مطلوبیت می باشد (شکل ٦ و جدول ٨).

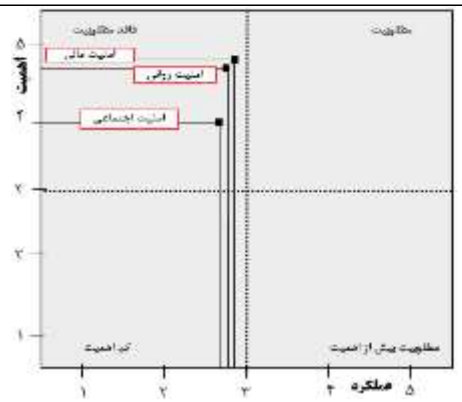
شکل ۳-زیرشاخص‌های بعد زیرساخت

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۸

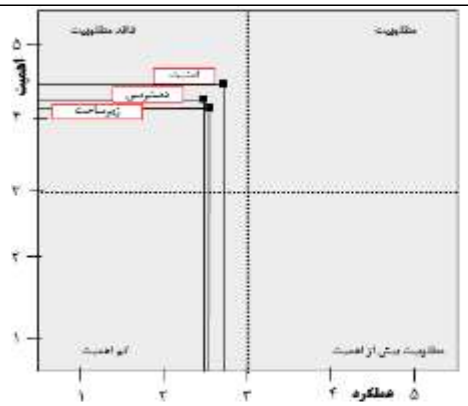
شکل ٤- زیرشاخص‌های بعد دسترسی

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۸

شکل ٥- زیرشاخص‌های بعد امنیت

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۸

شکل ٦- ابعاد سه گانهٔ زیرساخت، دسترسی و امنیت

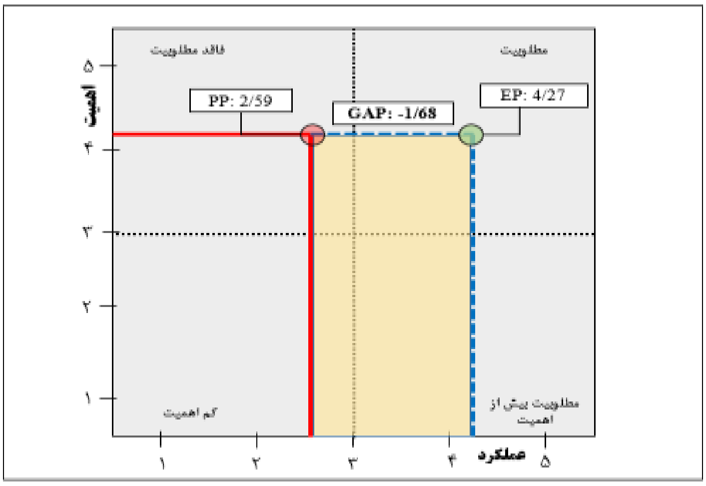
مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۸

جدول ۸- شکاف اهمیت- عملکرد سه بعد زیرساخت‌ها، دسترسی و امنیت

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۸

	زیرساخت‌ها	دسترسی	امنیت
اهمیت(EP)	٤/۰۳	٤/۳۱	٤/٤۸
کیفیت(PP)	۲/٥۱	۲/٥۰	۲/۷۸
تفاوت میانگین(DM)	-۱/٥۲	-۱/۸۱	-۱/۷۰

ارزیابی کلی سطح زیست‌پذیری شهر بلبان‌آباد بر اساس مجموع شاخص‌های مورد بررسی از طریق تکنیک IPA نشان می‌دهد که بـه طـور کلـی، میـانگین اهمیـت پاسـخ‌دهنـدگان بـه شاخص های زیست پذیری ٤/۲۷ بوده است. همچنین، میانگین عملکرد درک‌شده از زیسـت‌پذیری شهری ۲/٥۹ و شکاف میانگین اهمیت- عملکرد به دسـت آمـده، برابـر بـا ۱/٦۷- مـی باشد (شکل ۷). از این رو می‌توان گفت که با توجه به قرارگیری وضعیت زیست‌پذیری شـهر بلبان آباد در موقعیت نامطلوب، استراتژی مورد نظر حـذف موقعیـت موجـود و تلـاش بـرای رسیدن به وضعیت مطلوب می‌باشد که از طریق ارتقای شـاخص‌هـای مـورد بحـث و تحقـق اولویت‌های پاسخ‌گویان امکان‌پذیر خواهد بود.

شکل ۷-ماتریس شکاف اهمیت- عملکرد کلی زیست‌پذیری

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۸

٦. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

در تحقیق حاضر به بررسی شاخص‌های زیست‌پذیری شهر بلبان آباد به عنوان یکی از شهرهایی تبدیل شده به شهر پرداخته شد. مطابق یافته‌ها، در بعد زیرساخت، ضعف در بخش بهداشت و درمان به دلیل تجهیزات محدود و عدم فعالیت شبانه‌روزی درمانگاه، وضعیت نامناسب معابر و خیابان‌های سطح شهر و عدم ترمیم و اصلاح آسفالت خیابان‌ها و همچنین ساختار شکنندهٔ اقتصادی، کمبود اشتغال و ناپایداری درآمدها، مهم‌ترین جنبه‌های کاهش سطح زیست‌پذیری شهری از بعد زیرساختی به شمار می آیند که با نتایج تحقیقات مهاجرانی، حقیقتیان و یوسف نیا(۱۳۹۵) و امیرانتخابی(۱۳۹٤) هماهنگ است.

دربارهٔ دسترسی نیز، عدم وجود شعب بانکی در سطح شهر، پوشش ضعیف فضای سبز شهری و پایین بودن سرانهٔ فضای سبز و دسترسی غیر دائمی به شبکهٔ آب آشامیدنی از مهم‌ترین علل کاهش سطح زیست پذیری بعد دسترسی به شمار می آیند.

در زمینهٔ امنیت نیز با توجه به کاهش سطح درآمدها و افزایش مهاجرفرستی، شادابی و سرزندگی شهری جای خود را به محلی یکنواخت و بی‌روح داده و از این نظر، امنیت روحی- روانی ساکنین کاهش یافته است. نتایج تحقیق از این منظر با یافته‌های امیدی، ابراهیمی، خاتون آبادی و صادق (۱۳۹٤) و فراهانی، بهمنی و جبالی (۱۳۹۵) هم‌سو می‌باشد. همچنین، به دلیل ضعف در ساختار اقتصادی، کاهش سطح درآمدی ساکنین و وقوع سرقت های مکرر، میزان امنیت اجتماعی و مالی نیز به حداقل رسیده است.

آنچه که در نتیجهٔ بکارگیری تکنیک IPA از اهمیت- عملکرد زیست‌پذیری شهری برداشت می‌شود، اهمیت بالای شاخص‌های زیست‌پذیری از سوی ساکنان و عملکرد عینی پایین در راستای ارتقای شاخص‌های زیست‌پذیری می‌باشد که نتیجهٔ آن، به وجود آمدن شکاف میانگین ۱/٦۸- و تنزل کیفیت زندگی می‌باشد. این شرایط باعث شده که وضعیت زیست‌پذیری روستا در موقعیت فاقد مطلوبیت قرار گیرد، این بدان معناست که علیرغم تبدیل روستا به شهر و گذشت ۱۰ سال از تأسیس آن، همچنان انتظارات در سطحی فراتر از کیفیت درک شدهٔ ساکنین قرار دارد و این سیاست، تحولی چشم‌گیر در بهبود سطح کیفی زندگی ساکنان در ابعاد مختلف زیست پذیری شهری ایجاد نکرده است. بنابراین، می‌توان گفت لزوما

هر سیاستی که منجر به یدک کشیدن نام شهر برای یک سکونتگاه شود، میـزان زیسـت‌پـذیری آن سکونتگاه را ارتقـاء نخواهـد داد. بـه همـین دلیـل اسـت کـه طـی دورهٔ یـاد شـده، رونـد مهاجرفرستی در منطقهٔ مورد مطالعه، رشد روز افزونی به خود گرفته به گونـه‌ای کـه جمعیـت کنونی شهر بلبان آباد کمتر از مقدار جمعیتی است که در موقعیت سیاسی– اداری روسـتا بـوده است. بخشی از این شرایط به وجود آمده را می‌تـوان بـه عملکـرد ضـعیف مـدیریت شـهری نسبت داد، اما دلیل اصلی بروز چنین مسائلی، تقسیم ناعادلانه و غیر متوازن منـابع، امکانـات و فرصت‌های ارزش آفرین در میان سکونت‌گاه‌ها بـوده کـه در نتیجـهٔ آن، شـکاف عمیقـی بـین ساختار سلسله‌مراتبی سکونت‌گاه‌ها ایجاد شده و روز به روز به این فاصله‌ها افزوده مـی‌شـود. با توجه به یافته‌ها و نتـایج تحقیـق، در راسـتای بهبـود شـاخص‌هـای زیسـت‌پـذیری شـهری پیشنهادهای زیر ارائه می شود:

ظرفیت‌سازی و جلب مشارکت جامعهٔ روستایی در راستای ارتقای شـاخص‌هـای زیسـت-پذیری از طریق فرهنگ‌سازی و ایجاد حس مسئولیت‌پذیری.

بهره‌گیری منطقی و هدفمند از سرمایه‌های اجتماعی و توانمندی‌های نیروی انسانی موجود در شهر به‌ویژه متخصصان و افراد تحصیل کرده برای طرح ایده‌های خلاقانه در راستای توسعهٔ همه‌جانبهٔ سکونت‌گاه شهری.

فراهم نمودن بستر و پشتوانهٔ محکم اقتصادی و مـالی بـرای مـدیریت شـهری در راسـتای اجرای پروژه‌های عمرانی و زیست‌محیطی از طریق جذب سرمایه‌گذار.

اولویت‌بندی اقدامات اجرایی شهرداری بر مبنای خواسـت و نیـاز شـهروندان و ارجحیـت دادن به اقدامات زیربنایی و زیرساختی در راستای تثبیت جمعیت و گرایش به مهاجرپذیری.

کتاب‌نامه

۱. امیدی، ص؛ خاتوان آبادی، الف و ابراهیمی، م. ص. (۱۳۹٤). بررسی پیامدهای اقتصادی و اجتماعی تبدیل روستا به شهر(مطالعهٔ موردی: روستا– شهر حسن آباد، شهرستان اقلید). *مطالعات برنامه‌ریزی شهری*، ۳ (۱۰)، ۲۸–۱۱.

۲. امیرانتخابی، ش. (۱۳۹٤). پیامدهای تبدیل روستا به شهر در ناحیهٔ فومنات. *جغرافیا (فصل‌نامهٔ علمی– پژوهشی و بین المللی انجمن جغرافیای ایران)*، ۳ (٤٦)، ۲۵۱–۲۳۵.

۳. ایمانی، ب؛ ضارب نیا، م و کانونی، ر. (۱۳۹۷). ارزیابی و تحلیل میزان زیست‌پذیری در بخش مرکزی مناطق کلان شهری (مطالعهٔ موردی: منطقهٔ ۱۲ شهر تهران). *جغرافیا و مطالعات محیطی*، ۷ (۲٦)، ۷۰-۵۷.

٤. آروین، م؛ فرهادی خواه، ح؛ پوراحمد، الف و منیری، الف. (۱۳۹۷). ارزیابی شاخص‌های زیست پذیری شهری بر اساس ادراک ساکنان (نمونهٔ موردی: شهر اهواز). *دانش شهرسازی*، ۲ (۳)، ۱۷-۱.

۵. تمیمی، م؛ رحمانی، ب؛ مهدوی، م و سرور، ر. (۱۳۹٦). بررسی ایجاد شهر کوچک و تأثیر آن بر سکونت‌گاه‌های روستاهای حریم: مطالعهٔ موردی شهر فردوسیه، بخش مرکزی شهرستان شهریار. *روستا و توسعه*، ۲۰(٤)، ۷۱-٤۹.

٦. خراسانی، م. الف. (۱۳۹۷). تحلیل و ارزیابی تطبیقی دیدگاه ساکنان و مدیران محلی در رابطه با زیست‌پذیری روستاهای پیرامون شهری در شهرستان ورامین. *جغرافیا و توسعه*، ۱٦(۵۱)، ۲۸۰-۲٦۱.

۷. خراسانی، م. الف؛ رضوانی، م. ر؛ مطیعی لنگرودی، س. ح و رفیعیان، م. (۱۳۹۱). سنجش و ارزیابی زیست‌پذیری روستاهای پیرامون شهری (مطالعهٔ موردی: شهرستان ورامین). *پژوهش‌های روستایی*، ٤، ۱۰٤-۷۹.

۸. راهب، غ. (۱۳۸٤). درنگی در مفهوم روستا. *محیط شناسی*، ۳۳ (٤۱)، ۱۱٦-۱۰۵.

۹. رضوانی، م. ر؛ منصوریان، ح و احمدی، ف. (۱۳۸۹). ارتقای روستاها به شهر و نقش آن در بهبود کیفیت زندگی ساکنان محلی(مطالعهٔ موردی: شهرهای فیروزآباد و صاحب در استان های لرستان و کردستان). *پژوهش‌های روستایی*، ۱(۱۱)، ٦۵-۳۳.

۱۰. زیاری، ک؛ پوراحمد، الف؛ حاتمی نژاد، ح و باستین، ع. (۱۳۹۷). سنجش و ارزیابی اثرات حکمروایی خوب شهری بر زیست پذیری شهرها (مطالعهٔ موردی: شهر بوشهر). *پژوهش و برنامه ریزی شهری*، ۹ (۳٤)، ۱۸-۱.

۱۱. سجاسی قیداری، ح؛ صادقلو، ط و محمودی، ح. (۱۳۹۸)، رتبه‌بندی روستاها بر اساس شاخص های زیست پذیری (مطالعهٔ موردی: دهستان نظام آباد شهرستان آزادشهر). *پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، ۵۱ (۱)، ۱٤٤-۱۲۹.

۱۲. سلیمانی مهرنجانی، م؛ تولایی، س؛ رفیعیان، م؛ زنگانه، الف و خزایی نژاد، ف. (۱۳۹۵). زیست پذیری شهری: مفهوم، اصول، ابعاد و شاخص‌ها. *پژوهش‌های جغرافیای برنامه‌ریزی شهری*، ٤ (۱)، ۵۰-۲۷.

۱۳. شاطریان، م؛ صلاحی، گ؛ گنجی پور، م و اشنویی، الف. (۱۳۹۵). تبیین پیامدهای اجتماعی تبدیل نقاط روستایی به شهر(مطالعهٔ موردی: شهرهای نیاسر، برزک، سفیدشهر و مشکات در ناحیهٔ کاشان). *فضای جغرافیایی*، ١٦(٥٥)، ٦٣-٤٥.

١٤. عنابستانی، ع. الف و صادقی، ف. (۱۳۹۳). بررسی عوامل مؤثر بر گرایش روستاییان به ادغام روستاها در یکدیگر و ایجاد شهرهای جدید (مطالعهٔ موردی: روستاهای پیرامون شهر بناب). *برنامهٔ ریزی فضایی*، ۱ (۱۲)، ٤٢-٢٥.

١٥. عیسی لو، ع. الف؛ بیات، م و بهرامی، ع. (۱۳۹۳). انگارهٔ زیست‌پذیری رهیافتی نوین جهت ارتقای کیفیت زندگی در جوامع روستایی (مطالعهٔ موردی: شهرستان قم، بخش کهک). *مسکن و محیط روستا*، ۳۳ (١٤٦)، ١٢٠-١٠٧.

١٦. فراهانی، ح؛ بهمنی، الف و جبالی، ف. (۱۳۹۵). فرآیند تبدیل سکونتگاه‌های روستایی به شهر و اثرات آن بر کیفیت زندگی شهروندان (مطالعهٔ موزدی: شهر بلبان آباد، شهرستان دهگلان). *برنامه ریزی منطقه‌ای*، ٦ (۲۲)، ۲۰۲-۱۹۱.

۱۷. گلابی، ب؛ بایزیدی، ق؛ طهماسبی، الف و سحابی، ج. (۱۳۹۷). کاوش عمیق معنای خانهٔ بومی به روش پدیدارشناسی(مورد مطالعه: خانهٔ روستایی منطقهٔ موکریان ایران). *پژوهش‌های روستایی*، ۹ (٤)، ٦٦١-٦٤٩.

۱۸. محمدی ده چشمه، م. (۱۳۹۱)، ناپایداری شهری در بوم‌شهر ایرانی و آثار جمعیتی آن. *فصل‌نامهٔ معرفت فرهنگی اجتماعی*، ۹۱(٤)، ۲۰ -٥.

۱۹. محمدی ده چشمه، م؛ عبیات، م و عبیات، م.(۱۳۹۸). پیوندهای روستا- شهری، مبنای توسعهٔ ناحیه ای(مورد: شهرستان اهواز). *جغرافیا و توسعه*، ۱۷(٥٤)، ٧٤-٥١.

۲۰. مطیعی لنگرودی، س. ح؛ فرجی سبکبار، ح و بهنام‌زاده، الف. (۱۳۹۵). تحلیل اثرات اقتصادی تبدیل روستاها به شهر، مورد: شهر محمودآباد در استان آذربایجان غربی. *اقتصاد فضا و توسعهٔ روستایی*، ٥ (۱۷)، ١٦٧-١٥٣.

۲۱. مولایی هشجین، ن؛ کریمیان، م؛ بلوچی، ع و مغدانی، الف. (۱۳۹۳)، ارزیابی نقش سیاست تبدیل سکونت‌گاه‌های روستایی به شهر در کیفیت زندگی ساکنان محلی (مورد شناسی: شهرهای بردخون و بنک، استان بوشهر). *برنامه‌ریزی سکونت‌گاه‌های انسانی*، ۹(۲۸)، ۳۳-۱۷.

۲۲. مهاجرانی، ع. الف؛ حقیقتیان، م و یوسف نیا، م. (۱۳۹۵). بررسی تاثیر راهبرد تبدیل روستا به شهر بر سبک زندگی افراد در روستاهای نشتیفان، سلامی و جنگل در استان خراسان رضوی. *راهبردهای توسعۀ روستایی*، ۳ (۱۲)، ٤٧٩–٤٦١.

23. Dajian, Z., & Rogers, P. P. (2006). 2010 World Expo and urban life quality in Shanghai in terms of sustainable development. *Chinese Journal of Population Resources and Environment*, *4*(1), 15-22.
24. Howley, P., Scott, M., & Redmond, D. (2009). Sustainability versus livability: An investigation of neighbourhood satisfaction. *Journal of Environmental Planning and Management*, *52*(6), 847-864.
25. Perogordo Madrid, D. (2007). The Silesia Megapolis. *European Spatial Planning*, *17*(1), 23-33.
26. Puwen, K., (2008). Role of small centers and development, a case study: Indonesia, Cambon University.
27. Timmer, V., & Seymoar, N. K. (2005). *The livable city: World urban forum 2006, Vancouver Working Group Discussion Paper*. Western Economic Diversification Canada.
28. VanZerr, M., & Seskin, S. (2011). Recommendations Memo livability and quality of life indicators. Portland, Oregon: CH2M Hill.